

Zygmunt Gardziński
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
w Chełmie

**Sprawozdanie z badań etnograficznych nad grupą etniczną Bojków
na obszarze południowo-zachodniej części obwodu ivanofrankivskiego
w ramach projektu: „Brama do Centralnych Gorganów: międzykulturowy dialog
w ukraińsko-polskiej strefie przygranicznej”.**

Realizacja zadań Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie¹

Wprowadzenie

Pomysł przystąpienia do projektu pn. „Brama do Centralnych Gorganów: międzykulturowy dialog w ukraińsko-polskiej strefie przygranicznej” zrodził się w Podkarpackim Narodowym Uniwersytecie im. Vasyla Stefanyka w Ivano-Frankivsku na Ukrainie, z którym Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie prowadziła udaną współpracę na podstawie umowy zawartej w 2013 r. W pierwszych latach współpraca międzyuczelniana dotyczyła: matematyki, pedagogiki i stosunków międzynarodowych. Propozycja wspólnego projektu złożona uczelni polskiej jesienią 2018 r. miała polegać na zbadaniu grupy etnicznej Bojków, a także zaprojektowanie miejsca startowego w Centralne Gorgany – pasmo górskie w Karpatach wschodnich w jednej z gmin samorządu terytorialnego położonej w południowo-zachodniej części obwodu ivano-frankivskiego na Ukrainie.

Tematyka projektu z uwagi na propozycję prowadzenie badań na kulturowym pograniczu ukraińsko-polskim zainteresowała władze chełmskiej uczelni, a także pracowników Działu Współpracy z Zagranicą. Dodatkowym atutem projektu była kwestia rozwoju turystyki na obszarze pasma górskiego o nazwie Gorgany zaliczanego do najsłabiej zagospodarowanego pasma górskiego w tej części Europy. Do udziału w projekcie ze strony ukraińskiej została także dołączona miejscowa samorządowa wspólnota terytorialna - Broshniv Osadska Gromada. Władze samorządu lokalnego widziały w realizacji projektu możliwość stworzenia na swoim terytorium miejsca, z którego turyści będą mogli wyruszać w centralne Gorgany, a także poznawać dosyć słabo zbadaną grupę etniczną miejscowych górali - Bojków.

Projekt, który zapowiadał się tak ciekawie od początku realizacji napotykał szereg trudności niezależnych zarówno od ukraińskich i polskich partnerów. Już na początku 2020 r. wybuchła na całym świecie pandemia COVID-19 będąca ostrą zakaźną chorobę układu oddechowego, która objęła także Ukrainę i Polskę. Na terenie Polski decyzjami rządu w

¹ W momencie przystąpienia do projektu uczelnia w Chełmie nosiła nazwę: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie, która zmieniła się w maju 2022 r. po uzyskaniu statusu akademii na Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie.

okresie od 14 do 20 marca 2020 r. obowiązywał w Polsce stan zagrożenia epidemicznego, a od 15 marca 2020 r. wprowadzono na granicach Polski kordon sanitarny, znacząco ograniczający ruch graniczny. Od 20 marca do 15 maja 2022 r., zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia obowiązywał w Polsce stan epidemii. Powyższe ograniczenia uniemożliwiły w znaczny sposób realizację zaplanowanych działań projektowych poza badaniami archiwalnymi oraz kwerendą źródeł i opracowań w tematyce badań przy wykorzystaniu internetu lub wypożyczeń międzybibliotecznych.

Kiedy wydawało się, że realizacja projektu będzie mogła „ruszyć z miejsca” w grudniu 2021 r. nad Ukrainą zawisła groźba wojny, która 24 lutego 2022 r. stała się faktem, bowiem rozpoczęła się kolejna odsłona agresji Rosji na Ukrainę.

Powyższe wydarzenia w istotny sposób wpłynęły na możliwości realizacji działań projektowych. Z uwagi na zagrożenie działaniami wojennymi, a także trwającą jeszcze pandemię uczelnia chełmska nie mogła znaleźć ekspertów zewnętrznych w dziedzinie etnografii, którzy wyraziliby chęć wyjazdu na Ukrainę celem udziału w działaniach projektowych. Ta sytuacja także uniemożliwiała lub utrudniała wzajemne kontakty spotkania międzynarodowe.

Początek działań projektowych.

Realizacja projektu „Brama do Centralnych Gorganów: międzykulturowy dialog w ukraińsko-polskiej strefie przygranicznej” rozpoczęła konferencja naukowa zorganizowana w Ivano-Frankivsku w listopadzie 2021 r. zorganizowana przez Podkarpacki Narodowy Uniwersytet im. Vasyla Stefanyka, w której ze strony polskiej uczelni udział wzięli: prof. dr hab. Józef Zajac – Prorektor ds. Rozwoju, dr Beata Fałda – Prorektor ds. Studenckich oraz Zygmunt Gardziński – kierownik Działu Współpracy z Zagranicą PWSZ w Chełmie.

Wykład konferencyjny Z. Gardzińskiego wprowadzający do tematyki poświęconej grupie etnicznej Bojków na terenie ukraińsko-polskiego pogranicza kulturowego.

Konferencja rozpoczynająca projekt. Uczestnicy dyskusji panelowej.

Wieczorny spacer po Ivano-Frankivsku. Od lewej przedstawiciele PWSZ w Chełmie: Zygmunt Gardziński, dr Beata Fałda – prorektor ds. Studenckich, prof. dr hab. Józef Zając – prorektor ds. Rozwoju, przewodnik turystyczny i Olga Maksymowych – kierownik projektu.

Realizacja projektu

Ostatecznie już po zakończeniu konferencji, przy braku możliwości pozyskania ekspertów w dziedzinie etnografii i kultury pogranicza polsko-ukraińskiego, władze Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie podjęły decyzję udziału w projekcie przy wykorzystaniu własnej kadry tj. pracowników Działu Współpracy z Zagranicą PWSZ w Chełmie. Obowiązki trenera dziedzictwa kulturowego oraz eksperta w dziedzinie etnografii

powierzono Zygmuntowi Gardzińskiemu magistrowi etnografii i specjalście w dziedzinie ochrony zabytków, koordynatorem projektu ze strony PWSZ została mgr Natalia Popek będąca z wykształcenia dziennikarką pochodzącą z Ukrainy.

Merytoryczne prace związane z realizacją projektu rozpoczęły się w lutym 2022 r. Zadania wykonane przez trenera ds. dziedzictwa kulturowego polegały na opracowaniu materiałów edukacyjnych, w tym dotyczących obserwacji, wywiadu etnograficznego, ankiety oraz inwentaryzacji obiektów architektury drewnianej związanych z kulturą grupy etnicznej Bojków zamieszkujących w województwie podkarpackim na terenie Polski oraz w obwodzie iwanofrankiwskim na Ukrainie (luty 2022 r.). Kolejnym etapem było opracowanie programów wizyt w ramach wymiany na Ukrainie w Ivano-Frankivsku i Broshniv Osadzie oraz w Polsce w województwie podkarpackim i lubelskim w Polsce (luty – kwiecień 2022 r.). Ważnym działaniem należącym do kompetencji trenera było przygotowanie programu działania grupy transgranicznej nr 1 na terenie Polski i przeprowadzenie dyskusji panelowej na temat: „Dialog międzykulturowy w ukraińsko-polskiej strefie przygranicznej”. Planowane na czerwiec i lipiec 2022 r. wizyty w Polsce i wizyty połączone z warsztatami szkoleniowymi na Ukrainie zostały przełożone na późniejszy termin z uwagi na trwającą wojnę.

Zadania wykonane przez eksperta ds. etnografii od początku realizacji projektu polegały na przeprowadzeniu kwerendy materiałów źródłowych i opracowań dotyczących dziedzictwa kulturowego Bojków na terenie województwa podkarpackiego w Polsce i obwodu iwanofrankiwskiego na Ukrainie (luty 2022 r.), przygotowaniu materiałów do publikacji (kwiecień – sierpień 2022 r.). Trwające działania wojenne zmusiły uczestników projektów od przełożenia na późniejszy termin działań planowanych pierwotnie na okres od czerwca do lipca 2022 r. t.j.: przeprowadzenie badań terenowych (obserwacja, wywiad etnograficzny, ankieta, inwentaryzacja obiektów architektury) na temat historii i kultury Bojkowszczyzny na terenie dawnego rejonu rożniatwiskiego w obwodzie iwanofrankiwskim.

Działania odłożone na późniejszy termin z powodu wojny udało się ostatecznie zrealizować we wrześniu 2022 r. W pierwszej kolejności została zorganizowana wizyta przedstawicieli Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie – Z. Gardzińskiego i N. Popek w PNU w Ivano-Frankivsku, której głównym celem było przeprowadzenie warsztatów szkoleniowych dla studentów i kadry naukowo-dydaktycznej uniwersytetu. Ważnym elementem wyjazdu na Ukrainę była także wizyta w samorządzie Broshniv Osada i spotkanie z władzami gminy oraz przedstawicielami Rady Gminy.

Warsztaty szkoleniowe dla studentów i wykładowców Podkarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. V. Stefanyka w Ivano-Frankivsku

Wizyta w samorządzie terytorialnym Broshniv Osada. Zabytkowy kościół w Krechowiczach.

Krechowice zabytkowa cerkiew typu Bojkowskiego.

Kolejnym działaniem w ramach projektu była zorganizowana we wrześniu 2022 r. wizyta przedstawicieli Podkarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. V. Stefanyka w Ivano-Frankivsku oraz samorządu terytorialnego Broshniv Osady w Polsce. Wyjazd studyjny do Polski rozpoczął się od zwiedzenia t. zw. Bojkowszczyzny Zachodniej położonej na terenie województwa podkarpackiego (Bieszczady i Góry Sanocko-Turczańskie). Następnie była to wizyta w Chełmie, gdzie odbyła się dyskusja panelowa poświęcona ochronie dziedzictwa kulturowego grupy etnicznej Bojków na terenie Polski i Ukrainy oraz rozwojowi turystyki i kultury na przykładzie dwóch gmin wiejskich: Siennica Różana w powiecie krasnostawskim i Wojsławice w powiecie chełmskim. Wizyty studyjne i dyskusja kontynuowana w Siennicy Różanej i Wojsławicach miała wskazać możliwości rozwoju gminy samorządowej jako dobry przykład dla gminy samorządowej Broszniv Osada na Ukrainie.

Wizyta studyjna w zabytkowej cerkwi w Smolniku wpisanej na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Wizyta studyjna w Zatwarnicy. Zwiedzanie zabytkowej chaty bojkowskiej.

Wizyta studyjna w Zatwarnicy. Zwiedzanie zabytkowej chaty bojkowskiej.

W dyskusji panelowej zorganizowanej w Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie zaprezentowane zostały tematy wprowadzające do dyskusji na temat możliwości rozwoju gminy samorządowej na Ukrainie w oparciu o zachowane dziedzictwo kulturowe grupy etnicznej na przykładzie Bojków oraz w oparciu o bliskość regionu turystycznego jakim mogą być na przykład góry. Jako wprowadzenie do dyskusji przedstawione zostały wystąpienia: „Dziedzictwo kulturowe Bojków – dobre przykłady ochrony dziedzictwa na obszarze współczesnej Polski”, „Dotychczasowe badania etnograficzne nad Bojkami we Wschodniej Bojkowszczyźnie ze szczególnym uwzględnieniem obszaru północnych Gorganów w obwodzie ivanofrankivskim oraz kierunki ich kontynuowania”, „Ochrona dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych na przykładzie Chełma i regionu chełmskiego w Polsce”, „Wykorzystanie wyników badań etnograficznych Bojków na Ukrainie dla opracowywania regionalnych i lokalnych programów ochrony zabytków i rozwoju turystyki jako szansa rozwoju gmin samorządowych na przykładzie Broshniv Osada w obwodzie ivanofrankivskim na Ukrainie”.

Wystąpienie panelowe dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Chełmie – Pana Pawła Wiry

Uczestnicy panelu dyskusyjnego w auli PANS w Chełmie

W dyskusji panelowej interesujące wystąpienia wygłosili: dr Jurij Hajduk – kierownik Katedry Stosunków Międzynarodowych PANS w Chełmie, dr Iwona Lasek-Surowiec reprezentująca Katedrę Stosunków Międzynarodowych i Chełmskie Towarzystwo Naukowe oraz dr Andrzej Rybak – prezes Stowarzyszenia „Rocznik Chełmski” zajmujący się na co

dzień naukową współpracą międzynarodową, w tym międzynarodowymi stosunkami kulturalnymi.

Tematyka panelu była w dalszym ciągu kontynuowana podczas wizyt studyjnych składanych przez uczestników projektu w gminach powiatu krasnostawskiego i chełmskiego. W gminie Siennica Różana, w której w sposób wzorcowy rozwijane są różne formy kultury organizowane przez Gminne Centrum Kultury, Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Siennickiej i kilkanaście organizacji pozarządowych.

Wizyta w Gm. Siennica Różana. Spotkanie z wójtem gminy połączone z prezentacją działalności kulturalnej

W gminie Wojsławice uczestnicy projektu mogli poznać ciekawe formy rozwoju turystyki wraz z ich promocją. Turystyka organizowana przez samorząd gminny opiera się na udostępnieniu potencjalnym turystom osobliwości przyrodnicze objęte ochroną prawną” źródła, wąwozy, wzgórza i lasy chronione jako Grabowiecki Park Krajobrazowy. Warto podkreślić także istotny udział społeczności lokalnych zorganizowanych w formie kół gospodyń wiejskich, czy ochotniczej straży pożarnej wspólnie z samorządem gminnym prowadzą i dbają o historyczną zabudowę, gdzie gromadzone są dawne wyposażenia gospodarstw wiejskich.

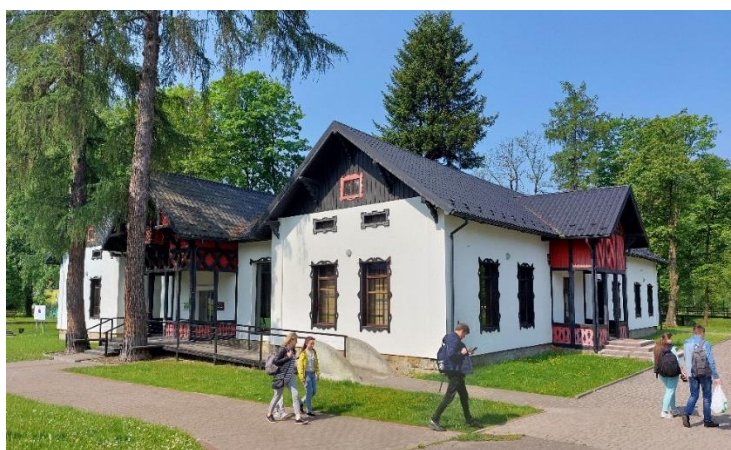

Wizyta uczestników projektu w Gminie Wojślawice. Zwiedzanie Gminnej Izby Tradycji mieszczącej się w dawnej synagodze.

Działania projektowe zakończyła konferencja zorganizowana w maju 2023 r. przez uniwersytet w Ivano-Frankivsku połączona z wizytą w samorządzie Broshniv Osadska Gromada oraz objazdem miejscowości, w których znajdują się muzea gromadzące dziedzictwo kultury bojkowskiej z obszaru obwodu ivanofrankivskiego. W wydarzeniu tym uczestniczyli także przedstawiciele PANS w Chełmie: N. Popek i Z. Gardziński.

Konferencja stanowiła podsumowanie wszystkich działań projektowych, w tym także ocenę osiągnięć badawczych dotyczących wschodniej Bojkowszczyzny, które znajdują się w odrębnych publikacjach w formie artykułów naukowych. Ważnym odkryciem o szczególnym znaczeniu było natrafienie w Muzeum Bojkowszczyzny w Ceniawie liczącego ponad 1000 sztuk zbioru fotografii autorstwa Jarosława Kowala prezentującego obiekty architektury bojkowskiej, przedmioty codziennego użytku i sztuka Bojków z dawnego rejonu Roźniativskiego. Objazd studyjny pokazał, że Broshniv Osada z uwagi na usytuowanie przy drodze krajowej Ivano-Frankivsk – Stryj – granica państwa, a także przy jednej z głównych linii kolejowych jest trafnym wyborem do aspirowania jako główna baza wypadowa w Gorgany. Dodatkowymi walorami miejscowości jest unikalna przyroda jaka zachowała się w tym paśmie górskim, a także placówki muzealne, które gromadzą dużą ilość wytworów dziedzictwa kultury bojkowskiej. Ponadto Broshniv, jak i wiele okolicznych miejscowości do czasów współczesnych zamieszkiwane są przez ludność bojkowską.

Realizacja działań projektowych okazała się kolejnym ważnym krokiem dla poznawania, dokumentowania i popularyzacji kultury bojkowskiej. I można stwierdzić, że projekt nie powinien kończyć tego procesu, a wręcz przeciwnie badania nad dziedzictwem kulturowym wschodniej bojkowszczyzny powinny być kontynuowane, a wiążącą rolę w tym procesie powinien pełnić PNU z Ivano-Frankivska.

Wizyta w Wygodzie w muzeum przyrodniczym z kolekcją bojkowską

Wizyta w Muzeum Bojkowszczyzny w Dolinie.

Z wizytą w Ceniawie koło Rożniatwa w Muzeum Bojkowszczyzny